Bu Sayıda

Latin Amerika, hem neoliberal politikaların bütün şiddetiyle uygulandığı, hem de neoliberalizme karşı sol hareketlerin giderek geliştiği, hatta iktidara taşındığı bir kıta. Bir yanda Bolivya ve Venezüella'da olduğu gibi neoliberalizme karşı inatla direnen, öte yanda Brezilya'da olduğu gibi neoliberalizmle açık uzlaşma eğilimleri gösteren sol hükümetlerin varlığı, kıtayı sosyalistler için önemli bir odak noktası haline getiriyor. Bu tabloya sol hükümetlerle farklı düzeylerde etkileşen toplumsal muhalefet hareketlerinin dinamikleri de eklendiğinde, Latin Amerika'daki gelişmelerin analizi daha da önem kazanıyor. *Latin Amerika Dersleri: Neoliberalizm, Krizler ve Toplumsal Mücadele* başlıklı dosyamızda bu gelişmeleri nedenleriyle birlikte tartışmayı ve kapitalist küreselleşme ile mücadele olanakları açısından bazı dersler çıkarmayı amaçlıyoruz

Dosyamızın ilk yazısı Çiğdem Çidamlı'ya ait. Çidamlı, yazısında son dönemde Latin Amerika'daki sol yükselişe damgasını vuran "yeni toplumsal emek hareketleri"nin politik dinamikleri üzerine odaklanıyor. Topraksız kır işçileri hareketinden işsizler hareketine, yurttaş hareketlerinden yerli hareketlerine kadar geniş bir yelpazeyi içeren bu hareketler, 80'li yılların sonunda belirginleşen hızlı proleterleşme sürecinde ortaya çıkıyor. Bu dönemde yoksullaşan kitlelerin ilk tepkileri, kitlesel yağmalar türünden örgütsüz isyanlar biçimini alıyor. "Sınıftan kaçış" tezlerinin de etkisiyle önceleri kimlik hareketleri olarak kavramsallaştırılan bu hareketlerin, neoliberalizmin işçi sınıfı, küçük köylülük ve yerli komün toplulukları üzerindeki yıkıcı etkisine karşı gelişen ilk sınıfsal tepkiler oldukları ise kısa zamanda görülüyor. 90'lı yılların ilk yarısı, yeni toplumsal emek hareketlerinin kurumsallaşmasına, "doğrudan eylem" stratejisiyle belirli kazanımlar elde etmelerine ve yasal sol partilerle ittifak arayışlarına sahne oluyor. Ancak yasal sol partilerin yeni toplumsal emek hareketlerinin seçim desteğini arkalarına alarak 90'ların sonlarında oluşturmaya başladıkları hükümetler, kısa bir süre içinde yeni bir uluslararası sosyal demokrasi inşa etme girişimi haline dönüşüyorlar. Çidamlı'ya göre bu durumun temel nedeni, yeni toplumsal emek hareketlerinin ileri sürdüğü neoliberalizm karşıtı talepler ile yasal sol partilerin iktidara geldikten sonra uzlaşmak zorunda kaldıkları uluslararası neoliberal düzen arasındaki yapısal çelişki. Çidamlı, bu çelişki nedeniyle toplumsal emek hareketlerinin geçmişte devrimci güçlerle yaşadıkları organik koalisyonu, 90'lı yılların yasal sol partileri içinde yeniden üretme girişiminin neoliberalizmin duvarlarına çarparak darmadağın olduğuna işaret ediyor. Bu durum ise, siyasi iktidar sorununu yeni toplumsal emek hareketlerinin gündemine yeniden somut bir tarihsel sorun olarak getiriyor ve bu anlamda Latin Amerika'da ezilenler açısından yeni bir tarihsel döneme girildiğini gösteriyor. Çidamlı, bu noktada, yeni toplumsal emek hareketlerinin hem sosyal demokrasi ile hem de 90'lı yılların "sınıftan kaçış" sendromunu bu kez "egemenlik ve iktidar" kavramlarının reddine dayalı bir "siyasetten kaçış" teorisiyle yeniden üreten postmodernizmle hesaplaşmaları gerektiğini belirtiyor. Ancak Çidamlı'ya göre bu hesaplaşmanın önündeki en büyük engel,

bu hareketlerin diktatörlükler döneminin kanlı izlerini hâlâ belleklerinde yaşatıyor olmaları. Bu kanlı bellek, ekonomik-politik kriz anlarında ortaya çıkan güçlü politik kopuş dinamiklerinin "sıçrama" yerine "biriktirme" yaklaşımıyla değerlendirilmesine ve alternatif ilerici ulusal-bölgesel ekonomik-toplumsal iktidar arayışlarına dönüşmesine zemin oluşturuyor. Çidamlı, bütün bunların Latin Amerika'daki toplumsal hareketleri James Petras'ın deyimiyle "Başkanlık Sarayı'nın önüne kadar gelip kapıdan içeri giremedikleri" bir noktada tuttuğuna dikkat çekiyor.

James Petras'ın tabandan toplumsal hareketleri temel alan bu radikal stratejisi, Latin Amerika solundaki üç ana eğilimden birini oluşturuyor. Dosyamızın ikinci yazısında Steve Ellner, Petras'ın yaklaşımını Latin Amerika'da sol stratejilere ilişkin tartışmanın temel referans noktalarını temsil eden üç ana yaklaşımdan biri olarak ele alıyor. Ellner'in tartıştığı diğer iki ana yaklaşım ise Meksikalı akademisyen-politikacı Jorge Castañeda'nın merkez-sol yaklaşımı ile Şilili Marksist kuramcı Marta Harnecker'in anti-neoliberalizme öncelik veren yaklaşımı. Ellner'e göre, bu üç yaklaşım arasındaki fark, nesnel ve öznel koşullara ilişkin farklı değerlendirmelerinden kaynaklanıyor. Castañeda'nın toplumsal hareketlerin yerine yukarıdan pazarlıkları temel alan merkez-sol stratejisi, küreselleşmenin toplumsal mücadelelerin gücünü sınırlayan geri döndürülemez bir süreç olduğu değerlendirmesine dayanıyor. Castañeda'ya göre, bu süreçte solun yapabileceği tek şey, merkezdeki politik güçleri neoliberalizme alternatif bir program temelinde sağdan koparark sola kazandırmaya çalışmak. Ancak Ellner'in belirttiği gibi, bu strateji kısa vadede solun seçimlerde başarı kazanmasını sağladıysa da, uzun vadede ideolojik ve programatik farkların bulanıklaşmasına yol açarak neoliberal ekonomik politikalara karşı çıkmakta başarısız oluyor. Harnecker ise, solun savunma konumunda olduğu konusunda Castañeda'ya katılmakla birlikte, bu durumu 1991'de sosyalist bloğun çözülüşüne dayandırıyor. Harnecker, sosyalist bir bloğun varolmadığı koşullarda çabaların neoliberalizme karşı mücadele üzerinde yoğunlaştırılmasını, bu bağlamda da hem daha sol taleplerden hem de merkezcilerle anti-neoliberalizmin özünü zedeleyebilecek ittifaklardan uzak durulmasını öneriyor. Bu anlamda, Harnecker, iyimserlik-karamsarlık yelpazesinin ortasında yer alıyor. Petras'ın tabandan mücadelelere övgüsü ve küreselleşme kavramlarına olan eleştirisi ise, onu Castañeda ve Harnecker'in savunmacı stratejilerinin tam ters ucunda iyimser bir konuma yerleştiriyor. Petras, nesnel faktörlere ilişkin eleştirilerine ek olarak, öznel koşulların da Latin Amerika'da radikal bir dönüşüm için yeterince olgun olduğunu savunuyor. Ellner'e göre hem Harnecker hem de Petras'da sorunlu olan yan ise, analizlerinde sınıfsal faktörlerin etkisini ve sonuçlarını yakından incelememeleri. Örneğin Ellner'a göre Lula ve Chávez'in politik çizgileri arasındaki fark, sınıfsal tabanlarından kaynaklanıyor. Lula hükümeti Brezilya'nın "ulusal burjuvazi"si ile örgütlü işçi sınıfını içeren bir ittifaka dayanırken, Chávez hükümetinin toplumsal tabanını marjinal işçiler oluşturuyor ve burjuvazinin hiçbir kesimi Chávez'i desteklemiyor. Ellner'e göre, Harnecker ve Petras'ın her ikisi de, Chávez olgusuna radikal niteliğini veren bu sınıfsal farklılığı ele almıyorlar. Harnecker, solun zayıflığına ilişkin tezine uygun olarak Chávez'in ABD'ye verdiği ödünleri haklı bulurken; Petras ise,

kendi konumundan Chávez'i dış politikada bir "ulusalcı", iç politikada ise bir "popülist" olarak nitelendiriyor. Ellner, bu noktada Petras'ı, popülizmin dinamiklerinin belirli bir radikalleşme sürecine yol açabileceğini göz ardı etmekle eleştiriyor ve bu yaklaşımın solu uzun vadeli hedeflere ulaşma konusunda güvenilir olmayan, ama neoliberalizme karşı mücadelede yararlı olabilecek müttefiklerden yoksun bıraktığını belirtiyor.

Venezüella'daki dönüşüm sürecini ve Chávez olgusunu sol açısından anlamlandırma çabası, sonraki üç yazımızın da temel sorunsalını oluşturuyor. Bu çerçevede ilk yazımız Greg Albo'ya ait. Albo, *Praksis* için yazdığı yazısında, solda geniş bir kesimin Chávez olgusunu kestirmeci bir yaklaşımla ele aldığını belirtiyor. Bu görüşler, Chávez'in projesini destekleyen ama tek yanlı bir biçimde "sosyal demokrat" olduğunu ilan eden James Petras ve Tarıq Ali'den, süreci "kontrollü bir kapitalizm çerçevesinde modernleşme" olarak değerlendiren Mike Gonzalez'e ve John Holloway'i izleyerek hatayı daha devlet iktidarı mücadelesinde başlatan Michael McCaughan'a kadar geniş bir yelpaze oluşturuyor. Albo'ya göre bütün bu görüşlerdeki ortak sorun, Venezüella'da yaşanan gelişmelerde daha önceki devrimci süreçlerin geleneksel çizgisini aramaları. Oysa Chávez'in projesinin sol için önemi, neoliberalizm ve küreselleşme ile geçen son yılların bütün yıkımlarından sonra, sadece "ne olmak istemediğimiz" sorusunu sormakla kalmayıp, "ne olmak istediğimiz" sorusunu yeniden sormasında yatıyor. Albo, bu anlamda Chávez'in yeni bir sosyalizm modeline ilişkin açıklamalarını da geçmişin mekanik devrimci formülasyonlarını bir kenara bırakarak bugün yaşayabilir bir solu yeniden inşa etme çabasının bir parçası olarak görüyor. Albo, bu perspektifle Chávez'in politik yükselişine neden olan faktörleri ve Chávez'ci projenin Latin Amerika krizi içindeki yerini inceledikten sonra Bolivarcı programın bazı temel politikalarına ilişkin ayrıntılı bilgiler veriyor. Son olarak Bolivarcı devrimin önündeki en önemli iki sorunun içeride devlet aygıtı üzerindeki kontrolün zayıflığı, dışarıda ise ekonomik ve politik yalıtılmışlık olduğunu vurgulayan Albo, sosyalistlerin Bolivarcı devrime verebileceği en iyi desteğin ise her yerde kendi hareketlerini yeniden tasarlamaları olduğunu belirtiyor.

Venezüella'ya ilişkin ikinci yazımız ise Fuat Ercan'a ait. Ercan, bu yazısında Nisan ayında Venezüella'ya yaptığı gezide elde ettiği izlenimleri tarihsel bir perspektifle birleştirerek daha soyut düzeyde bazı kavramsal tartışmalara çekmeyi amaçlıyor. Bu amaçla Bolivarcı devrim sürecini Latin Amerika'da kapitalizmin gelişme özellikleri ve Venezüella'nın bu gelişme çizgisi içindeki özgünlükleri bağlamında ele alan Ercan, Chávez'in kullandığı politik dil ile Latin Amerika'nın sömürge geçmişi ve bu geçmişin bir ürünü olarak ortaya çıkan "Bağımlılık Okulu" arasındaki kavramsal akrabalığa dikkat çekiyor. Ercan'a göre Latin Amerika kökenli kalkınma yazınına egemen olan Bağımlılık Okulu'nun dışsal dinamiklere yaptığı vurgu, toplumsal hareketlerin anti-kapitalist bir biçim alması önünde önemli bir engel oluşturuyor. Oysa sadece Latin Amerika'nın değil, tüm geç kapitalistleşen ülkelerin tarihine bakıldığında, kapitalist gelişmenin ilk aşamalarında talan ve "artık aktarımı"na dayanan dışsal dinamiklerin etkili olduğu ancak kapitalizme ilişkin yapısal özelliklerin belirginleşmesi ile birlikte "artık yaratımı"nın ve dolayısıyla içsel sınıfsal dinamiklerin ön plana geçtiği görülebiliyor. Ercan'ın

"iç burjuvazinin oluşum süreci" olarak nitelediği bu sürecin bir sonraki aşamasında ise belirli bir birikime ulaşan iç burjuvazilerin uluslararasılaşma çabaları belirleyici oluyor. Bu son aşamada iç burjuvazilerin yeniden bölüşümcü politikaları artık kabul edilemez bulmaları, hızlı bir yoksullaşma sürecine yol açıyor. İşte genelde Latin Amerika solunun, özelde ise Venezüella solunun son dönemdeki yükselişinin arkasında, Bağımlılık Okulu'nun vurguladığı dışsal dinamikler değil, iç burjuvazinin oluşum sürecinin son aşamalarında ortaya çıkarak hızla büyüyen ve suskunluğunu bozan kent yoksullarının damgasını vurduğu içsel dinamikler yatıyor. Ercan, bütün Latin Amerika'da yaşanan bu sürecin Venezüella'da da yaşandığını ve Venezüella'nın petrol gelirlerine dayalı bir ekonomiye sahip olmasının bu sürecin dışında kalmasına yetmediğini vurguluyor. Bu noktada Venezüella'da yaşanan geçiş süreci başarısız olursa, Chávez'in "içe dönük kalkınma" projesinin küçük işletmeciliği ve toprakta özel mülkiyeti destekleme gibi kimi öğeleriyle uzun erimde kapitalist ilişkileri daha da derinleştirebileceği uyarısında bulunan Ercan, bu çelişkili süreçte umudu canlı tutan şeyin ise Chávez'in söyleminin giderek radikalleşmesi olduğunu belirtiyor. Ayrıca Ercan, son birkaç ay içinde gerçekleşen işyerlerinde birlikte yönetim deneyiminin de üzerinde durulması gereken anlamlı bir uygulama olduğuna işaret ediyor.

Ercan'ın vurguladığı birlikte yönetim deneyimi, Venezüella'ya ilişkin son yazımızın konusunu oluşturuyor. Bir süredir Caracas'da bağımsız gazeteci olarak çalışan Jonah Gindin yazısında Venezüella'daki birlikte yönetim deneyimini, son dönemde gelişen yeni sendikacılık anlayışı bağlamında ele alıyor. Gindin, Chavéz'in seçildiği 1998 yılından itibaren giriştiği radikal değişikliklerin, işçi hareketini Chávez destekçileri ve karşıtları olarak ikiye böldüğünü belirtiyor. 2003 yılında Venezüella İşçi Konfederasyonu'ndan (CTV) ayrılan sendikaların kurduğu Chávez yanlısı Ulusal İşçi Birliği (UNT), Chávez'in "Venezüella malı" sloganında ifadesini bulan içe dönük kalkınma stratejisinin bir parçası olarak işyerlerinde birlikte yönetime dayanan yeni bir sendikacılık anlayışı geliştiriyor. Gindin, bu süreçte birlikte yönetime ilişkin üç farklı modelin ortaya çıktığını belirtiyor. Birinci modelde, devlete ait bir elektrik işletmesi olan Cadafe'de işçiler tabandan mücadeleleri sonucu beş kişilik yönetim kurulunda iki kişilik bir temsil hakkı elde ediyorlar. Kağıt fabrikası Venepal'de ortaya çıkan ikinci modelde ise, işçiler hisselerinin yarısına sahip oldukları bir kooperatif yoluyla işletmeyi yönetiyorlar. Son olarak üçüncü modelde, hükümetin ülke çapında başlattığı birlikte yönetim kampanyası için pilot uygulama alanı olarak seçilen devlete ait alüminyum işletme fabrikası Alcasa'da, seçimle iş başına gelen işçilerin fabrikayı yönetmesi yoluyla yolsuzluk ve verimsizliğe karşı mücadele edilmesi amaçlanıyor. Gindin bu uygulamaların sosyalist, kapitalist ve korporatist birlikte yönetim modellerine ilişkin temel ideolojik tartışmaları yeniden canlandırdığını ayrıca bir yandan işçi denetimi ile toplumun genel çıkarlarının, öte yandan da sendikal özerklik ile sosyalist bir hükümeti destekleme gereğinin nasıl dengelenebileceğine ilişkin canalıcı soruları yeniden gündeme getirdiğini vurguluyor.

Chávez'in önderliğinde neoliberalizme direnen ve bu süreçte solun temel sorularını yeniden gündeme getiren Venezüella'dan, Lula'nın önderliğinde neoliberalizme teslim olmaya

yönelen Brezilya'ya geçiyoruz. Sungur Savran, yazısında son yılların en güçlü ve radikal işçi sınıfı partisi olan ve uluslararası sol için de bir model haline gelen Brezilya İşçi Partisi'nin (PT) nasıl ve neden neoliberalizme ve kapitalizme teslim olduğunu sorgulayarak, bu süreçten sol adına bazı dersler çıkarmayı amaçlıyor. Savran'a göre, PT'nin düzen saflarına geçişinin temelinde sınıfsal, ideolojik-politik ve örgütsel olmak üzere üç faktör yatıyor. Bunlar arasında belirleyici olanın sınıfsal faktör olduğunu vurgulayan Savran, PT'nin önce ittifaklarıyla ve hükümette görevlendirdiği kadrolar aracılığıyla burjuvaziyle iç içe geçtiğini, sonra da izlediği politikalarla bütünüyle burjuvaziden yana tavır aldığını belirtiyor. Bu anlamda, "Lula hükümetinin yanlış politikalar izleyen bir işçi hükümeti değil, bir işçi sınıfı partisince kurulmuş bir burjuva hükümeti" olduğunu vurgulayan Savran, bunu PT önderliğinin işçi sınıfına politik olarak ihaneti olarak görmek gerektiğini söylüyor. Bu noktada Alfredo Saad-Filho gibi yazarların PT'nin dönüşümünü nesnel dinamiklerle açıklama çabasını "objektivist" olarak nitelendiren Savran, bu tür açıklamaların sol hareketlere "Lula'dan kopmayın" mesajı vererek hareketi felç edebileceği uyarısında bulunuyor. Savran'a göre PT'nin dönüşümünde ikinci faktör, partinin ideolojik-politik olarak sosyalizmden sol liberalizme doğru kayması. Bu dönüşümün siyasi pratikteki en önemli örneklerinden biri ise Porto Alegre'deki "katılımcı bütçe" deneyimi. Michael Löwy gibi bir dizi aydının "doğrudan demokrasi" örneği olarak gösterdikleri bu deneyime yakından bakıldığında, "katılımcı bütçe" olarak adlandırılan yöntemin aslında "katılımcı kemer sıkma" yöntemi olduğu ve neoliberalizmle uzlaşmanın ilk adımlarından birini oluşturduğu ortaya çıkıyor. Ayrıca küreselleşme karşıtı hareketin itici güçlerinden biri olan PT'deki bu dönüşüm, bu hareketleri de sağa çekiyor. Bu noktada Savran, partideki bu ideolojik dönüşümün kaçınılmaz olmadığını, sol liberalizme karşı mücadele edilememesinde parti içindeki Marksistlerin yeterli çaba göstermemesi yanında üçüncü faktörün, yani örgütsel faktörün rol oynadığını belirtiyor. Savran'a göre partinin devrimci bir mücadele örgütünden bir seçim aygıtına dönüşmesi, parti yönetiminin ideolojik savrulmalarının denetlenmesini olanaksız kılıyor. Bu anlamda PT'ye yakıştırılan "yeni tip parti" nitelemesinin bir hayalden ibaret olduğunu belirten Savran PT deneyiminin Leninist parti teorisini tersinden doğruladığına işaret ediyor.

Brezilya'dan sonra Meksika deneyimine geçiyoruz. Aylin Topal yazısında Meksika'nın yerelleşme politikalarına odaklanarak, neoliberalleşme ve demokratikleşme süreçleri arasındaki ilişkiyi araştırıyor. Son yıllarda Türkiye'de de önemli bir gündem maddesi haline gelen yerelleşme politikalarına ilişkin tartışmaların en belirgin kısıtlılığının başka ülkelerin benzer deneyimlerine ilişkin derinlemesine analizlerin yapılamaması olduğu düşünüldüğünde, Topal'ın yazısının 1980'lerden itibaren Latin Amerika ülkelerinin birçoğunda uygulanmaya başlanan yerelleşme politikalarının dinamiklerini ve sonuçlarını anlamak açısından önemli bir boşluğu doldurduğunu söylemek mümkün. Topal'a göre 1982-1983 yıllarında yaşanan ekonomik krizin hemen ertesinde uygulamaya konan yerelleşme politikaları, neoliberalleşme sürecinin hegemonik anlamda en önemli bileşenini oluşturuyor. Topal, bu reformların tek parti iktidarının kaybettiği desteği yeniden kazanabilmesi için başlatılması gereken birbiri

ile ilişkili iki sürecin -demokratikleşme ve neoliberalleşme- kesişim noktasında durduğunu gösteriyor. Topal'a göre, yerelleşme politikaları bir yandan ekonomik kriz ve ardından uygulanan banka kamulaştırmalarının etkisi ile iktidar partisinden desteğini çeken bazı sermaye gruplarının devletin küçültülmesi yönündeki taleplerine diğer yandan köylü ve işçi sınıflardan gelen demokratikleşme ve katılım taleplerine cevap niteliği taşıyor. 1920'lerden beri iktidarda olan partinin yaşadığı hegemonya krizini politik temsil mekanizmalarını yerel ölçekte dönüştürerek aşmayı planladığını ve bu yolla iktidarını yerel düzeyde yeniden kurmayı hesapladığını öne süren Topal, uygulanan yerelleşme reformlarının bu çok yönlü niteliğinin reformların sonuçlarını da farklılaştırdığının altını çiziyor. Topal yazısında sermaye gruplarının etkin olduğu bölgelerde sürecin sermaye partilerini iktidara taşıdığını gösterirken, işçi ve köylü sınıfların güçlü olduğu eyaletlerde ise sosyalist parti örgütlerinin güçlendiğine ve bu grupların desteğiyle güçlenen sosyalist partilerin ulusal seçimlerde sermaye partilerinin karşısında güçlü bir almaşık haline gelebileceklerine dair ipuçları olduğuna dikkat çekiyor.

Dosyamızdaki bir diğer yazı, neoliberal ekonomi politikalarının krizinin en derin yaşandığı Latin Amerika ülkesi olan Arjantin'deki neoliberalleşme süreci üzerine. 1980'ler Latin Amerika'da serbest piyasaya yönelik düzenlemelerin genel olarak tüm ülkelerde uygulanmaya başladığı dönem. Gelgelelim bu politikaların bölgedeki ülkelere uluslararası alacaklılar ve kredi kuruluşları tarafından dayatıldığını iddia etmek, bu ülkelerin iç dinamiklerini gözden kaçırmamıza neden olabiliyor. Gastón Beltrán'ın yazısı, Arjantinli sermaye çevrelerinin bu sürecin destekçisi olduğunu göstermesi açısından önem taşıyor. Arjantin'de yapısal reformların gerekliliğine dair uzlaşma, değişik sektörlerin yanı sıra büyük, orta ve küçük ölçekli sermaye gruplarının tümünü içeriyor. Beltrán reformların başlangıç aşamasında belirleyici bir rol oynayan yerel sermaye gruplarının çoğunun, birkaç yıl sonra kendi taleplerinin yarattığı bu yeni durumdan zarar görmüş olduğunun altını çiziyor. Yerel işletmelerin büyük bir çoğunluğu kapanıyor ve hatta özelleştirmelerden ve işletmelerin astronomik fiyatlardan satışından sadece birkaç işadamının fayda sağladığı bazı sektörler tamamen ortadan kalkıyor. Yerel ekonomi içinde küresel mali sermayenin gittikçe artan nüfuzu, Arjantinli mülk sahiplerinin gücünün azalması sonucunu doğuruyor. Neoliberal düzenlemelerden zarar gören sermaye gruplarının söz konusu dönüşümü destekleme nedenlerinin analizi motiflerinin analiz edilmesi, bu yazının temel amaçlarından birini oluşturuyor. Yerel sermaye neden neoliberalizmi talep ediyor? Neoliberal politikaların sonuçlarını neden öngöremiyorlar? Beltrán bu sorulara kurumsalcı yaklaşımdan yola çıkarak yanıt arıyor ve bu amaçla Arjantin sermayesinin Beltrán'ın liberal entelektüellerin etkilerini vurguladığı bölüm, neoliberal politikaların teknokratlaşan siyasa oluşturma sürecine ve bu süreçte devletin görece özerkliğinin değişen biçimine ışık tutuyor. Kamu ve özel sektör bürokrasileri içinde danışman ünvanı altında çalışan Arjantinli liberal entelektüeller, sermayenin ve hükûmetin karar alma mekanizmaları için ideolojik bir çerçeve tanımlanmasına katkıda bulunuyorlar. Beltrán'ın "pragmatik" liberal entelektüeller olarak tanımladığı bu grup, kısmen farklı sınıf kökenleri, kısmen

de aldıkları eğitimin türü sayesinde kendilerini nesnel bilginin bilimsel taşıyıcıları olarak sunuyorlar. Beltrán'a göre pragmatiklerin kendilerini *ideolojistler* yerine siyasa oluşturmaya yönelik bilimsel bilgiye sahip teknisyenler olarak sunmaları, siyasi iktidar ile uzlaşmalarına olanak sağlıyor. Ancak Beltrán, devlet aktörlerinin, yerel sermayenin ve "pragmatik" liberal entelektüellerin neoliberalizme verdikleri desteğin oldukça farklı ve hatta birbiri ile çelişen yönleri olduğuna dikkat çekiyor. Bu nedenle Beltrán, tek bir neoliberalizm ideolojisinin dayatılmasından söz etmektense, farklı *neoliberalizmlerin* varlığından söz etmenin daha doğru olduğunu vurguluyor.

Arjantin, 1990'lı yılların neoliberal politikalarının paradigmatik bir örneğini sunmakla kalmıyor, aynı zamanda ortaya çıkan yeni toplumsal ve politik aktörler ve mücadele biçimlerinden dolayı bu örneğin diyalektik karşıtını da içeriyor. Arjantin üzerine ikinci yazımız, bu durumun somut örnekleri olan işsizler hareketi, mahalle meclisleri, yol kesme eylemleri ve fabrika işgalleri gibi bir dizi yeni mücadele biçimi üzerine. Emilia Castorina yazısında post-modern, post-kalkınmacı ve post-kolonyal perspektiflerin yeni toplumsal çatışma biçimlerine duyulan ilgiyi yeniden canlandırmakla birlikte, bu yeni direniş biçimlerinin Üçüncü Dünyada bugün içinde bulundukları politik sınırları ve düştükleri çelişkileri yanlış yorumladıklarını ve bu hareketlerin kendilerine özgü yanlarını açıklayamadıklarını iddia ediyor. Post-kalkınmacı çalışmalar, "yeni toplumsal hareketler" ve "küreselleşmeye" karşı yerel direniş alanları üzerindeki araştırmalarında, "sınıf politikalarının" yerini "kimlik politikalarının" aldığını açıkça ilan ediyorlar. Bu dönüşüm ile birlikte eşitlik vurgusunun yerini "çeşitlilik" alıyor. Castorina, bu politik hareketleri anlamaya çalışan kuramsal çerçevelerin yetersizliklerinin yalnızca kurama ilişkin bir zayıflık olmadığına, bu kuramsal yetersizliğin politik yansımaları da olduğuna dikkat çekiyor. Castorina'ya göre kimlik ve farklılık siyasetine ilişkin kuramların sınıf temelli analizleri kavramsal ve kuramsal çerçevelerinin dışına itmeleri, bu hareketlerin ekonomik dinamiklerinin göz ardı edilmesine neden oluyor. Castorina, küresel kapitalizm bağlamında devletin bir tahakküm alanı olarak işlevi güçlenirken, yeni kalkınma çalışmalarının devleti direnişin mekanı olarak tanımlamaktan vazgeçmesinin Üçüncü Dünyadan yükselen yeni politik hareketlerin anlaşılmasını ve üretim ilişkilerini dönüştürme güçlerinin ortaya konmasını engellediğine dikkat çekiyor.

Castorina'nın yeni toplumsal direniş hareketlerinin sınıfsal dinamiklerine vurgu yapan yazısından sonra, dosyamıza Michael Löwy'nin Brezilya Topraksız Kırsal İşçi Hareketi'nin (MST) sosyo-dinsel kökenlerini inceleyen yazısıyla devam ediyoruz. Löwy yazısında, bugün Brezilya ve bütün Latin Amerika'daki en önemli toplumsal hareketlerden birisi olan MST'nin, ideolojik olarak "özgürlük teolojisi" olarak adlandırılan yeni bir hristiyan sosyalizmine dayandığını vurguluyor. Brezilya Katolikliğinin geleneksel kapitalizm karşıtı ahlaki protestosunu, Marksist kuramdan ve özellikle bağımlılık okulundan esinlenen modern bir toplumsal analizle destekleyen bu akım, yoksulları kendi tarihlerinin özneleri olarak algılıyor. Brezilya Katolik Kilisesi'ne bağlı arazi komisyonunun katkısıyla kurulan MST, zamanla kiliseden ayrışarak özerkleşse de

özgürlükçü hıristiyanlığa dayalı sosyo-dinsel ütopya, MST'de baskın olmaya devam ediyor. Löwy, Hobsbawm'ı izleyerek, bu dinsel ütopyanın modern bir siyasal hareket olan MST içinde kültürel bir güç kaynağına dönüştüğünü ve bu anlamda "ütopya ve gerçekçiliğin başarılı bir sentezi"ne yol açtığını iddia ediyor. Löwy'e göre bu başarılı sentez, MST'yi neoliberalizme karşı mücadele veren Brezilya "sivil toplumu" için temel referans noktası haline getiriyor.

Dosyamızın son yazısında José Carlos Mariátegui'nin 2 Kasım 1923'te, Peru'nun Lima şehrindeki Öğrenci Federasyonu'na "Milliyetçilik ve Enternasyonalizm" üzerine yaptığı konuşmasına yer veriyoruz. Latin Amerika Marksizminin en önemli teorisyenlerinden olan ve aynı zamanda Peru Sosyalist Partisi'nin ve Peru İşçi Konfederasyonu'nun kurucusu olan Mariátegui, bu konuşmasında enternasyonalizmin gerçekleştirilebilir bir ideal olduğunu vurguluyor. İşçi sınıfının ortak ideallerini birleştiren enternasyonal dayanışma örgütlerinin önündeki en büyük engelin ise milliyetçilik olduğuna dikkat çekiyor. "Günümüz toplumunun siyaseti milliyetçi; ekonomisi ise enternasyonalisttir. Burjuva devleti ulusal, burjuva ekonomisi ise enternasyonalist temeller üzerinde kurulmuştur" diyerek işçi sınıfının milliyetçi politik yapılanmaların getirdiği sınırlılıklardan kurtulup ekonomik mücadelelerinin enternasyonal özüne yönelik örgütlenmeler içinde olmaları gerekliliğine işaret ediyor. Mariátegui bir ülkedeki işçi sınıfı mücadelesinin tüm ülkelerin işçileri için kazanımlar getireceğini örneklerle açıklarken, bu sayımızın temel tezini güçlendiriyor. Bize Latin Amerika'daki toplumsal mücadelele deneyimlerinden öğreneceklerimiz olduğunu ve o bölgede kazanılan hakların bizim coğrafyamızda da etkileri olacağını hatırlatıyor.

Dosya dışı yazılarımızdan ilkinde, Greg Albo'yla bir sunuş yapmak üzere geldiği İstanbul'da yaptığımız söyleşiye yer veriyoruz. Söyleşimizde kendisine günümüzde kapitalizmin doğası, devletin dönüşümü, kapitalizme karşı sürdürülen farklı direniş biçimleri, alternatif küreselleşme hareketleri ile sınıf siyaseti arasındaki ilişki ve sınıf siyasetinin sorunları üzerine bir dizi soru yönelttik. Enternasyonalizmin yerel/ ulusal ölçekte nasıl somutlaşabileceği, bir başka deyişle sosyalist mücadelenin uluslararası özü ile somut direnişlerin zamana ve mekâna dair özgüllükleri arasındaki gerilimin nasıl dengelenebileceği sorusu, üzerinde durduğumuz bir diğer konuydu. Ayrıca Kanadalı bir sosyalist olarak Türkiye'nin uluslararası kapitalist sistem içindeki yerini, Irak'ın işgali ve Avrupa Birliği genişleme süreci gibi konulardaki tutumunu nasıl değerlendirdiğini kendisine sorduk. Avrupa'nın bütünleşme projesinin aldığı neoliberal biçimin "Sosyal Avrupa"ya olanak tanıyıp tanımadığı ise bir başka sorumuzdu. Bu bağlamda, AB'nin Ortadoğu'daki ABD emperyalizmine karşı dengeleyici bir güç olduğuna ve alternatif bir uygarlık projesini temsil ettiğine ilişkin argümanlara nasıl yaklaştığını da sorduk. Son olarak, sosyalist akademisyenler ile gündelik siyasi pratik arasındaki açının nasıl kapatılabileceği üzerinde durduk.

Dosya dışı bir başka yazımız Cenk Saraçoğlu'na ait. Saraçoğlu'nun Türkiye'deki ve Irak'taki Kürt hareketinin ideolojik ayrışmasının tarihsel kökenlerine eğilen yazısı, Ortadoğu'daki Kürt dinamiğinin ABD'nin Irak işgaliyle uğradığı dönüşümleri kavramaya yönelik tarihsel arka planı inceleyerek, güncel siyasi gelişmelere ilişkin bazı iç görüler sunmayı amaçlıyor. Saraçoğlu,

1923-1980 aralığında Kürt hareketinin Irak'ta ve Türkiye'de izlediği farklı ideolojik hatları, bu iki ülkedeki kapitalist gelişmenin özgünlükleriyle açıklıyor. Yazara göre, 1960'tan itibaren örgütlülük ve süreklilik kazanan Türkiye'deki Kürt hareketinde Marksistler 1990'ların ortalarına kadar baskın olurken, 1920'lerin başından itibaren siyasal gelişme kanalı bulabilen Irak'taki Kürt hareketinde Marksistler hiçbir zaman siyasi anlamda belirleyici olmuyor. Bu durum, iki hareketin ülkelerindeki egemen güçlerle ve işçi hareketleriyle olduğu kadar Ortadoğu'da etkin uluslararası güç odaklarıyla ilişkilerini de biçimlendiriyor. Saraçoğlu'na göre, Irak'ta Britanya egemenliğinde sömürgeci bir devletin ortaya çıkması, bu ülkede geleneksel Kürt toprak sahiplerinin Kürt hareketine önderlik etmesini sağlayan bir konjonktür yaratırken, Türkiye'de cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen kapitalist kalkınma stratejisi ve buna eşlik eden ideolojik ve siyasal üstyapı, Kürt toprak ağalarının milliyetçi bir hareketin hegemonik liderliğini ele geçirmesini olanaksız kıldığı gibi, Türkiye kapitalizmiyle işbirliğinden başka bir seçeneğe yönelmelerini de engelliyor. İngiltere'nin stratejisinin yarattığı koşullarda büyük siyasi ve iktisadi güç birikimine erişebilen Irak'taki Kürt toprak ağaları, hareketin liderliğini uzun süre ellerinde tutabiliyor ve hareket içindeki sosyalist-kentli unsurlara karşı direnç gösterebiliyor. Türkiye'de ise 1950'lerdeki sanayileşme-kentleşme ve kırdan kente göç süreçleri işçi, öğrenci ve aydın kökenli kentli Kürt dinamiğinin hareketin yönlendiricisi konumuna erişmesini mümkün kılarken, aynı zamanda onları Kürt bölgelerindeki geleneksel toplumsal tabakalaşmaya kökten karşı çıkan bir konumlanışa itiyor. Bu dönemde ülkede Kürt sorununun varlığını tanıyan yegane siyasal platform olan Türkiye sosyalist hareketinin de bu konumlanışı paylaşması, Kürt hareketinin 1980'lere kadar sosyalist hareketle sınıf siyasetinin birleştiriciliği altında organik bir bütünlük içinde hareket edebilmesini sağlıyor. Bu bütünleşme bir yandan Türkiye'deki Kürt hareketinde Marksistlerin yerleşiklik kazanmasını sağlarken, bir yandan da Türkiye'deki hareketi 1970'lerin sonlarına kadar kırsal güçlerin hegemonyası altında olan Irak'ın Kürt hareketinden ideolojik anlamda farklılaştırıyor. Sonuç olarak, Saraçoğlu'na göre Irak'ta ve Türkiye'de kapitalist gelişmenin özgünlükleri, bu ülkelerdeki Kürt hareketlerinin toplumsal dinamiklerini, sınıfsal önderliklerini ve ideolojik projelerini büyük ölçüde farklılaştırıyor. Bu farklılaşma, hareketlerin bugüne miras bıraktıkları siyasi kültürün içeriğini de biçimlendiriyor ve bu anlamda güncel siyasi gelişmeleri anlamamız açısından büyük önem taşıyor.

Kemal İnal dosya dışı yazısında 2004-2005 öğretim yılında çeşitli pilot okullarda uygulanmaya başlanan ve resmi yetkililer tarafından eğitimde "reform", hatta "devrim" diye tanıtılan yeni ilköğretim müfredatını irdeliyor. Bu müfredatın önceki dönemlerde sorunlara yol açan Newtoncu bir anlayış yerine Kuantumcu bir anlayışla üretildiğini savunan resmi anlayışın aksine yazar, müfredatın neoliberal bir eğitim anlayışı üzerine kurulduğunu belirtiyor. Bu da aslında neoliberalizmin etkisinin yanında küreselleşmeye uyarlı bir birey tipinin yerleştirilmeye çalışılması amacını gösteriyor. Burada yeni müfredat, yaratacağı birey tipiyle Türkiye'nin uluslararası piyasalarda rekabet şansını artırmayı amaçlıyor. İnal, işte tam da bu noktada müfredatın birey tasarımı ve uygulamalarını eleştirerek, neoliberalizmin eğitimdeki etkilerini yeni müfredat üzerinden gösteriyor.

Dosya dışı üç yazımızdan sonra bir kongre değerlendirmesiyle Latin Amerika'ya geri dönüyoruz. Yasemin Özgün-Çakar yazısında bize Havana'da bu yıl dördüncüsü düzenlenen Uluslararası Kültür ve Kalkınma Kongresi'ne ilişkin izlenimlerini aktarıyor. Çakar, özellikle Latin Amerikalı katılımcıların yoğun olduğu kongreye Chavez-Küba dayanışmasının ve kıtanın diğer ülkelerindeki toplumsal hareketlerin verdiği umutla, Latin Amerika'nın Bolivarcı bir anti-emperyalist birlik yaratabileceğine dair öngörülerin egemen olduğunu belirtiyor. Bu birliği sağlamadaki temel öge ise kültürel alandaki ortaklık olarak ortaya konuyor. Çakar'a göre, bu görüşün arkasında ABD emperyalizmine karşı kıtada bir tür Gramscici "ortak duyu"nun harekete geçirilebileceği iddiası yatıyor. Bu noktada Çakar, Latin Amerika'yı dünyadaki gelişmelerden kopuk, kendi içinde ayrı bir dünya olarak resmeden ve dünyayı emperyalist ABD ile yoksul ve geri bırakılmış Latin Amerika olarak iki kutup biçiminde ele alarak mücadeleyi kültürel ortaklıklar temelinde yoksulun zengine karşı direnişi olarak konumlandıran bu bakış açısının, dünya ölçeğinde kapitalist ilişkilerin derinleşip gelişmesine ne ölçüde meydan okuyabileceğini sorguluyor. Emperyalist merkezin gücüne anti-kapitalist bir sınıf mücadelesi olmaksızın yalnızca kültür ortaklığına dayalı bir direnişle karşı koymanın olanaksızlığına değinen Çakar, neoliberal saldırıların ve ona karşı geliştirilen kapitalizm ve küreselleşme karşıtı mücadelelerin Latin Amerika'yla sınırlı olmadığının da altını çiziyor. Çakar, Küba'daki gözlemlerine dayanarak, özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra ABD ablukasıyla tek başına mücadele etmek zorunda kalan Küba'nın da halkına sağladığı temel sağlık, eğitim hizmetleri ve kültürel alanda elde ettiği pek çok kazanıma karşın günümüz kapitalist dünya pazarının dayatmalarından kurtulamadığına dikkat çekiyor.

Bu sayıda yer verdiğimiz üç kitap eleştirisinden ilki, H-J.Chang'ın *Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü* adlı kitabı ile I.Grabel'le birlikte yazdığı *Kalkınma Yeniden* adlı kitabı üzerine Demet Özmen ve Koray Yılmaz'ın yazdıkları yazı. Özmen ve Yılmaz, yazılarında her ikisi de Türkçe'ye çevrilen bu iki kitaptaki kalkınma yaklaşımının eleştirel bir analizini yapıyorlar. Özmen ve Yılmaz'ın Chang ve Grabel'e yönelik temel eleştirileri, kalkınma sorununu, kapitalist sistemin genel işleyişine referansla değil, sadece onun tarihsel bir dönemi olan neoliberalizme referansla ele almaları ve bunun sonucunda mücadelenin yönünü kapitalizm karşıtlığı yerine neoliberalizm karşıtlığı olarak belirlemeleri. Özmen ve Yılmaz'a göre bu anlayış, kapitalist sistemi ve onun eşitsizlik yaratan doğasını göz ardı etmek anlamına geliyor. Bu nedenle kalkınma, neoliberalizm, devlet, müdahale, serbestlik gibi kavramların kapitalist ilişkiler bütününün karmaşık yapısı içerisinde analiz edilmesi gerekiyor. Özmen ve Yılmaz, böyle bir analizin bize "gelişmiş ülkelerin merdivenleri iterek geri kalmış ülkelerin kendilerine yetişmelerini engellemesi" gibi değerlendirmelerin ötesinde sorunu "çıkılacak olanın duvarın kendisinde" aramak olanağını vereceğini belirterek, asıl sorunun itilen merdiven değil, çıkılmak istenen duvar olduğunu, duvar olduğu sürece de kaçınılmaz olarak merdivenler ve dolayısıyla merdivenleri itenler de olacağını vurguluyorlar. Özmen ve Yılmaz'ın yazısının, dosyamızın temel sorunsallarından biri olan "anti-kapitalist olmayan bir anti-neoliberalizm mümkün mü" sorusuna kalkınma literatüründen yola çıkarak anlamlı bir yanıt sunduğunu düşünüyoruz.

Stephanie J. Smith'in kitap eleştirisi ise Latin Amerika tarihinde cinsellik ve cinsiyet politikası üzerine üç farklı kitabı inceliyor. Cinsiyeti devlet oluşumuna ilişkin analizlerinin merkezine koyan bu üç bilim insanı, Latin Amerika tarihinde namus, cinsellik ve ırk konularının modernlik ve ulus yaratma süreçleri içindeki önemini anlatan ilginç ve yenilikçi yorumlar getiriyorlar. Sueann Caufield, yirminci yüzyıl başlarındaki Brezilya'da cinsellik, namus ve ırk kavramlarının ulusal kimliğin oluşmasındaki rolünü incelerken, Eileen Findlay 1870-1920 yılları arasında Porto Rico'da cinsellik ve ırk politikası arasındaki bağlantıyı irdeliyor. Katherine Bliss ise 1917 ve 1940 tarihleri arasında Meksika'da devrimci reform ve devlet kurma süreçlerinde fuhuş, halk sağlığı ve cinsiyet politikalarının rolüne odaklanıyor. Smith, her üç yazarın da cinsiyeti bir analiz kategorisi olarak kullanarak, Latin Amerika tarihine ilişkin yorumlamanın sınırlarını genişlettiklerine dikkat çekiyor.

Son olarak David Leaman, "Latin Amerika'da Popülizmin Değişen Yüzleri" adlı makalesinde dört farklı derleme kitabı inceleyerek Latin Amerika'da popülizm ve neo-popülizmin güncel bir değerlendirmesini yapıyor. Kitaplardaki farklı popülizm yaklaşımlarından ve değişik ülkelerdeki popülizm deneyimlerinden yola çıkarak, popülizmin demokrasi, liberalizm ve "sol"la olan ilişkilerini tartışan, buradan yola çıkarak neo-popülist söylem üzerinde duran Leaman makalesinin son bölümünde, söz konusu kitaplarda çıkartılmış olan popülizmin kavramsal haritasına katkıda bulunmayı deniyor. Leaman'ın makalesi popülizmin Latin Amerika'daki geçmişini irdeleyerek gelecekte nasıl şekillenebileceğine ilişkin ipuçları sağlıyor.